

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ และตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต รวมทั้งศึกษาประเภทและความต้องการของข้าราชการบำนาญ สำหรับตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมที่นำมาศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพ, ความพึงพอใจในสถานภาพการเงิน, สถานภาพสมรสสัมพันธ์ภาพในครอบครัว, การมีงานอดิเรก, การมีกิจกรรมในสังคม, การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ, ระยะเวลาภายหลังเกษียณอายุราชการ และตำแหน่งหน้าที่ก่อนเกษียณอายุราชการ โดยผู้วิจัยมีสมมติฐานในการวิจัยว่า ตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมทั้ง 9 ตัวแปรนั้น มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา เป็นข้าราชการบำนาญ สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งเกษียณอายุราชการในช่วงปี พ.ศ. 2505 จนถึงปี พ.ศ. 2535 จำนวนทั้งหมด 253 คน เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และวิเคราะห์ข้อมูลด้วย Micro computer โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS PC⁺ (Statistical package for the Social Science Version Personal Computer Plus) ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง

จากจำนวนตัวอย่างที่กำหนดไว้ทั้งหมด 282 ราย เก็บรวบรวมข้อมูลที่ครบถ้วนสมบูรณ์ได้จำนวน 253 ราย คิดเป็นร้อยละ 89.72 ของจำนวนตัวอย่างที่กำหนดไว้ทั้งหมด ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ข้าราชการบำนาญร้อยละ 59.7 เป็นเพศหญิง และเพศชายร้อยละ 40.3 มีอายุเฉลี่ยประมาณ 71.6 ปี ส่วนใหญ่อยู่กับคู่สมรสร้อยละ 52.6 ส่วนข้าราชการบำนาญที่เป็นโสดมีร้อยละ 20.6 นอกนั้นเป็นหม้าย หย่า และแยกกันอยู่ ร้อยละ 26.8 นอกจากนี้ยังพบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา ร้อยละ 29.6

2. การเกษียณอายุราชการและการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับการเกษียณอายุราชการ

พบว่าข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่เกษียณอายุมาเป็นเวลา 7-15 ปี คิดเป็นร้อยละ 62.5 และมีเพียงร้อยละ 13.4 เท่านั้น ที่เกษียณอายุมาไม่เกิน 6 ปี และข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่เกษียณอายุเมื่ออยู่ในระดับ 4-6 คิดเป็นร้อยละ 62.8 และมีข้าราชการบำนาญที่เกษียณอายุเมื่ออยู่ในระดับ 7 ขึ้นไปร้อยละ 21.7 นอกนั้นเกษียณอายุเมื่ออยู่ในระดับ 1-3 ร้อยละ 15.4

2.2 การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ

พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ คิดเป็นร้อยละ 66.8 มีการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ มีเพียงร้อยละ 33.2 เท่านั้น ที่ไม่มีการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการเลย สำหรับการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการนั้นจะมีการเตรียมในด้านการใช้เวลาว่าง, ด้านสุขภาพร่างกาย, จิตใจที่อยู่อาศัย, การเงินและการเข้าร่วมกิจกรรมในสังคม ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 46.2 36.7, 35.5, 34.3, 26.6 และ 21.3 ตามลำดับ และมีข้าราชการบำนาญเพียงร้อยละ 8.3 เท่านั้น ที่เตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการโดยการเข้ารับการอบรมเกี่ยวกับการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ

3. ลักษณะครอบครัวของข้าราชการบำนาญ

พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ไม่มีบุตร ซึ่งมีถึงร้อยละ 30.0 สำหรับข้าราชการบำนาญที่มีบุตรส่วนใหญ่จะมีบุตร 3-4 คนคิดเป็นร้อยละ 27.7 มีบุตร 1-2 ร้อยละ 24.5 และข้าราชการบำนาญที่มีบุตรมากกว่า 4 คน ร้อยละ 17.8 ซึ่งจำนวนสมาชิกที่อยู่ในครอบครัวโดยเฉลี่ย จะมีประมาณ 4 คน

4. สถานภาพทางเศรษฐกิจของข้าราชการบำนาญ

พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่มีรายได้ประมาณ 10,000-20,000 บาทต่อเดือน คิดเป็นร้อยละ 42.7 รองลงมามีรายได้อยู่ระหว่าง 5,000-10,000 บาทต่อเดือน ซึ่งมีร้อยละ 31.6 รายได้ 20,000 บาทขึ้นไปต่อเดือน มีร้อยละ 17.8 และที่มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือนมีร้อยละ 7.9

ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ร้อยละ 86.2 ไม่ได้ประกอบอาชีพอื่น หลังจากเกษียณอายุราชการ ดังนั้นข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่จึงไม่มีรายได้พิเศษอื่นซึ่งมีมากถึงร้อยละ 81 สำหรับที่มาของรายได้ของข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่จะมาจากเงินบำนาญ ร้อยละ 88.1

เมื่อศึกษาถึงความเพียงพอในการใช้จ่ายเงิน พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ ร้อยละ 73.9 มีเงินแต่เพียงพอใช้จ่ายในการดำรงชีวิตเท่านั้น และยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า ข้าราชการบำนาญที่มีเงินไม่เพียงพอในการใช้จ่ายในการดำรงชีวิตมีมากถึงร้อยละ 22.9 และมีข้าราชการบำนาญเพียงร้อยละ 3.2 เท่านั้น ที่มีเงินใช้จ่ายอย่างเหลือเฟือ

อย่างไรก็ตาม พบว่า ข้าราชการบำนาญเหล่านี้ส่วนใหญ่ ร้อยละ 73.1 มีความพอใจในฐานะการเงินของตนเอง แต่ผู้ที่มีความพอใจในฐานะการเงินของตนเองอย่างมากมีร้อยละ 4.7 เท่านั้น ส่วนข้าราชการบำนาญที่ไม่พอใจในฐานะการเงินของตนเองมีร้อยละ 19.4 และที่ไม่พอใจในฐานะของตนเองอย่างมากมีร้อยละ 2.8

5. การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพของข้าราชการบำนาญ

พบว่า สมาชิกในครอบครัวของข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ร้อยละ 80 มีสุขภาพดี กล่าวคือ สามารถดำรงชีวิตประจำได้อย่างปกติ โดยไม่ต้อง

พึงพาผู้อื่น แต่อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้พบว่า มีข้าราชการบำนาญจำนวนไม่น้อย คือ ร้อยละ 64.0 ต้องไปพบแพทย์ และซื้อยามารับประทาน และร้อยละ 66.8 มีโรคประจำตัว จากการจัดระดับคะแนนสุขภาพของข้าราชการบำนาญพบว่า ส่วนใหญ่ร้อยละ 68.4 สุขภาพโดยทั่วไปอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานและมีข้าราชการบำนาญร้อยละ 22.9 ที่มีระดับสุขภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน ส่วนข้าราชการบำนาญที่มีระดับสุขภาพต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีเพียงร้อยละ 8.7 เท่านั้น

6. สัมพันธภาพภายในครอบครัวของข้าราชการบำนาญ

พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ร้อยละ 75 มีความสามัคคีกลมเกลียวกันดี สมาชิกในครอบครัวให้การช่วยเหลือดูแลยามเจ็บป่วย สมาชิกให้ความเคารพยกย่องข้าราชการบำนาญ และไม่ค่อยจะมีเรื่องขัดแย้งกัน แต่มีข้าราชการบำนาญเพียงร้อยละ 25 เท่านั้น ที่มีเรื่องขัดแย้งกับสมาชิกในครอบครัว, น้อยใจสมาชิกในครอบครัว และต่างคนต่างอยู่จากการจัดระดับคะแนนสัมพันธภาพของข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่พบว่า ร้อยละ 53.8 มีระดับสัมพันธภาพภายในครอบครัวอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานและมีข้าราชการบำนาญร้อยละ 28.9 ที่มีสัมพันธภาพภายในครอบครัวสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน และข้าราชการบำนาญที่มีสัมพันธภาพภายในครอบครัวต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีร้อยละ 17.4

7. งานอดิเรกของข้าราชการบำนาญ

พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่มีงานอดิเรกทำเกือบทุกคน จะมีเพียงร้อยละ 24 เท่านั้นที่ไม่ทำงานอดิเรกและจากการจัดระดับคะแนนงานอดิเรกของข้าราชการบำนาญพบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ร้อยละ 67.2 มีงานอดิเรกทำอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน และมีข้าราชการบำนาญร้อยละ 10.7 ที่มีงานอดิเรกทำสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน และข้าราชการบำนาญที่มีงานอดิเรกทำต่ำกว่ามาตรฐานมีร้อยละ 22.1

8. กิจกรรมในสังคมของข้าราชการบำนาญ

พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ร้อยละ 87.7 ได้เข้าร่วมกิจกรรมในสังคมเป็นประจำและมีข้าราชการบำนาญเพียงร้อยละ 12.3 เท่านั้นที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ ในสังคม สำหรับกิจกรรมที่ข้าราชการบำนาญกระทำมากที่สุด คือ กิจกรรมเพื่อการกุศลต่าง ๆ และจากการจัดระดับคะแนนกิจกรรมในสังคมของข้าราชการบำนาญ พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ร้อยละ 73.1 มีกิจกรรมในสังคมอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน และข้าราชการบำนาญที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมใด ๆ ในสังคมเลย มีร้อยละ 12.3

9. ความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

จากผลการจัดระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่า ข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ ร้อยละ 70.4 มีระดับความพึงพอใจในชีวิตอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ส่วนข้าราชการบำนาญ ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน มีร้อยละ 17.8 และข้าราชการบำนาญที่มีความพึงพอใจในชีวิตต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานมีร้อยละ 11.9

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรต่าง ๆ กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

1. ผลการทดสอบทางสถิติโดยวิธี Chi-square test ตัวแปรที่ใช้ในการทดสอบ ได้แก่ ตัวแปรที่มีระดับการวัดเป็นกลุ่ม (Nominal Scale) ซึ่งตัวแปรอิสระ ได้แก่ สถานภาพสมรส และความพอใจในสถานะการเงินของตน ส่วนตัวแปรตามคือ ระดับความพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญผลการทดสอบสรุปได้ดังนี้

1.1 สถานภาพสมรส ไม่มีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ กล่าวคือ ข้าราชการบำนาญที่มีสถานภาพสมรสต่างกัน จะมีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (ค่า Sig = .1768) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

1.2 ความพอใจในสถานภาพการเงินของตน มีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ คือ ข้าราชการบำนาญที่มีความพอใจในสถานภาพการเงินต่างกัน จะมีระดับความพึงพอใจในชีวิตต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับความเชื่อมั่น 99% (ค่า Sig = .0003) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

2. ผลการทดสอบโดยใช้ Multiple Regression

ตัวแปรที่ใช้ในการทดสอบ ได้แก่ ตัวแปรที่มีระดับการวัดเป็นช่วง (Interval Scale) ซึ่งตัวแปรอิสระ ได้แก่ การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพ สัมพันธภาพภายในครอบครัว การมีงานอดิเรก การมีกิจกรรมในสังคม การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุ ระยะเวลาหลังเกษียณอายุ และตำแหน่งหน้าที่ก่อนเกษียณอายุ ส่วนตัวแปรตาม ได้แก่ ความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ ผลการทดสอบสรุปได้ดังนี้

2.1 สัมพันธภาพในครอบครัว และการรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 99% ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

2.2 การมีงานอดิเรกทำมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในชีวิตข้าราชการบำนาญอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

2.3 การมีกิจกรรมในสังคม และตำแหน่งหน้าที่ก่อนเกษียณอายุ มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการ แต่ผลการทดสอบค่า t พบว่า ความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

2.4 ระยะเวลาภายหลังเกษียณอายุ และการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุมีความสัมพันธ์เชิงลบกับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

แต่ผลการทดสอบค่า t พบว่าความสัมพันธ์ดังกล่าวไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้

2.5 ตัวแปรอิสระต่าง ๆ เหล่านี้มีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 99% และ ตัวแปรอิสระต่าง ๆ เหล่านี้ สามารถอธิบายความผันแปรของความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญได้ 29.13%

การอภิปรายผลการวิจัย

1. จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ มีดังนี้

1.1 ความพึงพอใจในสถานภาพการเงิน

จากการวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในสถานภาพการเงินกับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่า ความพึงพอใจในสถานภาพการเงินมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 99% ($Sig=.0003$) ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจากปัจจัยทางด้านการเงิน เป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการดำรงชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะสังคมในกรุงเทพฯ ซึ่งเป็นสังคมเมืองที่มีความเจริญในทุก ๆ ด้าน รวมทั้งเป็นสังคมที่มีค่าครองชีพสูงด้วย เงินจึงเป็นปัจจัยสำคัญซึ่งเป็นหลักประกันต่อความมั่นคงในฐานะความเป็นอยู่ และการดำรงชีวิต การที่ข้าราชการบำนาญมีสถานภาพการเงินที่เพียงพอในการใช้จ่าย หรือมีความพึงพอใจในสถานภาพการเงินของตนย่อมทำให้ข้าราชการบำนาญผู้นั้นสามารถตอบสนองความต้องการในด้านต่าง ๆ ของตนได้ ไม่ว่าจะเป็นอาหารการกินที่มีคุณค่า, ที่อยู่อาศัยในสภาพที่ดี, การรักษาพยาบาลอย่างถูกต้อง ตลอดจนการซื้อหาอุปกรณ์อำนวยความสะดวก และสรรสร้างความสุขให้เกิดขึ้นแก่ตนเอง อันจะนำมาซึ่งความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

1.2 สัมพันธภาพภายในครอบครัว

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพภายในครอบครัว กับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่า สัมพันธภาพภายในครอบครัวมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 99% ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้จากกรอบแนวความคิดที่ว่า สัมพันธภาพในครอบครัวที่ดี เป็นสิ่งที่ทำให้ข้าราชการบำนาญเกิดความภาคภูมิใจที่ตนเองได้รับความรัก ความสนใจ ได้รับความเคารพยกย่อง นอกจากนี้การเปิดโอกาสให้ข้าราชการบำนาญได้มีส่วนช่วยเหลือบุตรหลานหรือบุคคลในครอบครัว ซึ่งอาจเป็นการช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ ของครอบครัว หรือการตัดสินใจ จะทำให้ข้าราชการบำนาญมีความภาคภูมิใจในตนเองมากยิ่งขึ้น และส่งผลให้เกิดความพึงพอใจในชีวิตได้ นอกจากนี้ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ดีจะเป็นสิ่งที่ช่วยให้ข้าราชการบำนาญพ้นจากความรู้สึกสูญเสียและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ทำให้ข้าราชการบำนาญเกิดความรู้สึกอบอุ่นและมีความสุข

1.3 การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพของตนเอง

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างการรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพของตนเองกับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่า การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพของตนเอง มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 99% ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้จากการศึกษาพบว่าข้าราชการบำนาญส่วนใหญ่ร้อยละ 68.4 มีสุขภาพอยู่ในเกณฑ์ และร้อยละ 22.9 มีสุขภาพสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐาน และกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นผู้มีสุขภาพแข็งแรงไม่มีโรคประจำตัว ส่วนที่เหลือแม้จะมีโรคประจำตัวแต่ก็ไม่อยู่ในขั้นรุนแรง นอกจากนี้กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ เป็นกลุ่มที่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แม้จะมีอายุเฉลี่ยถึง 71.6 แต่ก็มีความรู้สึกว่าตนเองยังแข็งแรง ซึ่งมีความรู้สึกว่าตนเองยังแข็งแรงและมีสุขภาพดีนี้ ทำให้ข้าราชการบำนาญไม่ต้องวิตกกังวล

เกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บที่กำลังกายที่สามารถช่วยเหลือตนเอง และผู้อื่นได้ เกิดความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่า ข้าราชการบำนาญที่รู้สึกว่าตนเองสุขภาพไม่ดี ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Atchley (1980 : 108) ที่พบว่าผู้สูงอายุที่รับรู้ว่าคุณภาพชีวิตของตนเองยังแข็งแรงและมีสุขภาพดีจะเป็นผู้ที่มีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้ที่รับรู้ว่าคุณภาพชีวิตของตนเองมีสุขภาพไม่ดี

1.4 การมีงานอดิเรก

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างการมีงานอดิเรก กับระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญพบว่า งานอดิเรกมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ซึ่งสอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้ และสอดคล้องกับการศึกษาของ เขมิกา ยามะรัต (2527 : 117-119), มารศรี นุชแสงพลี (2532 : 109-111) ที่พบว่างานอดิเรกมีความสัมพันธ์กับระดับความพึงพอใจในชีวิตและสอดคล้องกับทฤษฎีกิจกรรมที่ว่า ผู้เกษียณอายุที่มีความพึงพอใจในชีวิตจะต้องกระทำกิจกรรมบางอย่าง เพื่อทดแทนบทบาทเก่าที่ขาดไป ดังนั้นการมีงานอดิเรกมาก ย่อมทำให้ไม่มีเวลาเหงา และเศร้าซึม อีกทั้งพบว่าข้าราชการบำนาญกลุ่มที่ศึกษาส่วนมากมีงานอดิเรกทำมาก ซึ่งตรงกับผลการวิจัยของ พิระสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ ซึ่งได้ศึกษาเรื่องความทันสมัย ภาพพจน์เกี่ยวกับตนเองและปัญหาบางประการของคนชรา คณะผู้ทำวิจัยพบว่าประมาณร้อยละ 60 ของคนชราจะไม่ยอมอยู่ว่างโดยไม่ทำงาน แต่จะทำงานอดิเรกหรือไปรับจ้างเป็นครั้งคราว เพื่อจะไม่ให้เบื่อหน่ายต่อชีวิตมากกว่าจะมองการทำงานเพื่อผลตอบแทนทางเศรษฐกิจ ดังนั้นการมีงานอดิเรก จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

2. จากการทดสอบสมมติฐาน ตัวแปรที่พบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบ้านาญ มีดังนี้

2.1 สถานภาพสมรส

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างสถานภาพสมรส กับความพึงพอใจในชีวิต พบว่า สถานภาพสมรสไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิต นั่นคือ ข้าราชการบ้านาญที่มีสถานภาพสมรสต่างกัน จะมีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 95% (ค่า Sig=.1768) ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ทั้งนี้เนื่องจากว่าประชากรที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ เป็นประชากรที่มีสถานภาพสมรสโสด ร้อยละ 20.6 และสถานภาพสมรสหม้าย, หย่า, แยกกันอยู่ อีกร้อยละ 26.9 ซึ่งนับว่าเป็นจำนวนมาก ซึ่งประชากรในกลุ่มเหล่านี้จะเคยชินต่อสภาพความเป็นอยู่โดยไม่มีคู่สมรส ทำให้ไม่รู้สึกเดือดร้อน หรือเป็นทุกข์ ส่วนข้าราชการบ้านาญที่อยู่กับคู่สมรสก็อาจจะมีสิ่งอื่นมาทดแทนเป็นบุตร หลาน หรือญาติ คอยมาเยี่ยมดูแลเอาใจใส่ ทำให้ข้าราชการบ้านาญรู้สึกอบอุ่นใจ ดังนั้นสถานภาพสมรสจึงไม่มีผลต่อระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบ้านาญ

2.2 การมีกิจกรรมในสังคม

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างการมีกิจกรรมในสังคม กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบ้านาญ พบว่าการมีกิจกรรมในสังคมไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบ้านาญ ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาของกนกวรรณ ศิลปกรรมพิเศษ (2527 : 60-63) เขมิกา ยามะรัต (2527 : 117-119) และศิริวรรณ สิ้นไชย (2532 : 67) ทั้งนี้อาจเนื่องจากการกำหนดเกณฑ์ของการมีกิจกรรมในสังคมในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้พิจารณาถึงความถี่ในการปฏิบัติกิจกรรมร่วมด้วยซึ่งแตกต่างจากการศึกษาของผู้อื่น ทำให้ผลการศึกษาไม่สอดคล้องกันได้ นอกจากนี้ยังพบว่าผู้เกษียณอายุราชการที่มีกิจกรรมในสังคมส่วนใหญ่เป็นการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อการกุศลมากที่สุดประมาณร้อยละ 61.3 รองลงมา คือ การไปพบปะสังสรรค์กับเพื่อนฝูง ประมาณร้อยละ

53.4 ส่วนกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมหรือกิจกรรมที่ต้องใช้ความรู้ความสามารถของตนเอง เช่น การเป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุหรือชมรมผู้เกษียณอายุราชการ และการเป็นกรรมการสมาคมหรือเป็นที่ปรึกษาต่าง ๆ มีจำนวนน้อยมาก จึงอาจเป็นไปได้ว่ากิจกรรมที่ผู้เกษียณอายุราชการส่วนใหญ่สนใจทำนั้น เป็นเพียงกิจกรรมที่ช่วยให้ผู้เกษียณอายุราชการเกิดความสุขทางด้านจิตใจ และช่วยคลายความเหงาเท่านั้น แต่ไม่ช่วยทำให้รู้สึกมีคุณค่าหรือมีประโยชน์ต่อสังคม แตกต่างจากกลุ่มที่ไม่มีกิจกรรม จึงทำให้พบว่าข้าราชการบำนาญที่มีกิจกรรมในสังคม หรือไม่มีกิจกรรมในสังคมความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน

2.3 การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่า การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตข้าราชการ ซึ่งได้แย้งกับการศึกษาของ พิระสิทธิ์ คำนวนศิลป์ และคณะ (2523 : 154) ที่พบว่าผู้เกษียณอายุที่มีการเตรียมตัวก่อนจะปรับตัวให้ดีกว่า และมีสุขภาพที่ดีกว่าผู้ที่ไม่มี การเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุ และขัดแย้งกับการศึกษาของ สมศรี กันธมาลา และบรรลุ คิริพานิช (2529 : 48) ที่พบว่ากลุ่มผู้เกษียณอายุราชการที่มีการเตรียมตัวจะมีการปรับตัวได้ดีกว่ากลุ่มที่ไม่มี การเตรียมตัว โดยเฉพาะการเตรียมตัวในด้านการยอมรับการเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ทางสังคม ทั้งนี้ อาจเนื่องจากว่าประชากรที่ใช้ศึกษาในครั้งนี้ร้อยละ 33.2 ไม่มีการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการมาแล้วแต่ต้น จึงไม่ได้รู้สึกถึงคุณประโยชน์ หรือผลเสียของการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ ภายหลังที่เกษียณอายุราชการแล้วและสำหรับผู้ที่มีการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ ซึ่งส่วนใหญ่ร้อยละ 66.8 เป็นการเตรียมตัวในเรื่องการใช้เวลาว่าง ซึ่งเป็นการเตรียมตัวเกี่ยวกับการวางแผนการล่องหน้าเอาไว้ว่าต้องการจะทำอะไรบ้าง เมื่อเกษียณอายุราชการไปแล้ว รองลงมา คือ การเตรียมตัวเกี่ยวกับด้านสุขภาพร่างกาย และทางด้านจิตใจ คือ ร้อยละ 36.7 และร้อยละ 35.5 ตามลำดับ ด้วยเหตุนี้จึงอาจ

ทำให้ข้าราชการบำนาญเกิดความรู้สึกเคยชินกับการเตรียมตัวมาก่อนแล้วและเมื่อประสบกับปัญหาภายหลังเกษียณอายุราชการจึงส่งผลให้ความรุนแรงของปัญหาต่าง ๆ ลดน้อยลงได้ ทำให้พบว่า ข้าราชการบำนาญที่มีการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการหรือไม่มีการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการมีความพึงพอใจในชีวิตที่ไม่แตกต่างกัน ดังนั้นการเตรียมตัวก่อนเกษียณอายุราชการ จึงไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

2.4 ระยะเวลาภายหลังเกษียณอายุราชการ

จากการหาความสัมพันธ์ระหว่างระยะเวลาภายหลังเกษียณกับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่าระยะเวลาภายหลังเกษียณไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ เชมิกา ยามะรัต (2527 : 117-119) ที่พบว่าจำนวนปีภายหลังเกษียณ ไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตหรือสุขภาพจิตของผู้เกษียณอายุราชการ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากประชากรที่ศึกษาในครั้งนี้ ส่วนใหญ่เป็นข้าราชการบำนาญที่มีฐานะทางการเงิน อยู่ในเกณฑ์ดีอยู่แล้ว และมีเงินบำนาญส่วนใหญ่อยู่ในระดับมากพอสมควร คือ ประมาณเดือนละ 10,000-20,000 บาท จึงทำให้ชีวิตหลังเกษียณอายุราชการมีความสะดวกสบายมีการดำรงชีวิตที่ดี ไม่รู้สึกกระทบกระเทือนมากเท่าใดนัก นอกจากนี้สภาพความเป็นอยู่ของข้าราชการบำนาญในกลุ่มตัวอย่างนี้อยู่ในสถานะที่ไม่ลำบากมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร และจากการสัมภาษณ์ยังพบว่าส่วนใหญ่รู้สึกสบายใจที่หลุดพ้นจากภาระหน้าที่รับผิดชอบ ทำให้เกิดความรู้สึกว่าชีวิตไม่ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์และความรับผิดชอบอีกต่อไป จึงทำให้การศึกษาครั้งนี้พบว่า ระยะเวลาภายหลังเกษียณอายุราชการไม่มีความสัมพันธ์ต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ

2.5 ตำแหน่งหน้าที่ก่อนเกษียณอายุราชการ

จากการศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างตำแหน่งหน้าที่ก่อนเกษียณอายุราชการ กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ พบว่าตำแหน่งหน้าที่ก่อนเกษียณไม่มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ นั่นคือ ผู้เกษียณอายุราชการที่เป็นผู้บริหารระดับสูง ระดับกลางระดับต้น หรือเป็นผู้ปฏิบัติ

การ มีความพึงพอใจในชีวิตที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งขัดแย้งกับการศึกษาของเฮมิกา ยามะรัต (2527 : 60-63) ที่พบว่าข้าราชการที่มีระดับตำแหน่งหน้าที่การงานสูง จะมีความพึงพอใจในชีวิตสูงกว่าผู้ที่มีตำแหน่งหน้าที่การงานต่ำ และขัดแย้งกับการศึกษาของกนกวรรณ ศิลปกรรมพิเศษ (2527 : 60-63) ที่พบว่า ข้าราชการที่มีระดับตำแหน่งหน้าที่การงานสูง จะมีการปรับตัวดีกว่าข้าราชการที่มีระดับตำแหน่งหน้าที่การงานต่ำกว่า นอกจากนี้ยังขัดแย้งกับการศึกษาของเฮ้เบเดอ์ (Heidbaeder 1972 in Atchley 1976 : 110) ที่พบว่าผู้เกษียณอายุราชการที่เป็นกลุ่มผู้บริหารจะปรับตัวได้ดีกว่ากลุ่มผู้ใช้แรงงาน เนื่องจากมีรายได้และการศึกษาสูงกว่า ทั้งนี้อาจเนื่องจากว่าลักษณะของกลุ่มตัวอย่าง และการแบ่งกลุ่มตัวอย่างแตกต่างกัน โดยในการศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาในกลุ่มข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการ และแบ่งกลุ่มตามระดับหน้าที่การงาน (พี.ซี.) แต่การศึกษาของเฮมิกา ยามะรัต เป็นการศึกษเฉพาะกลุ่มข้าราชการบำนาญของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ส่วนกนกวรรณ ศิลปกรรมพิเศษ ศึกษาในข้าราชการทุกกลุ่มทั้งข้าราชการพลเรือน ทหาร และตำรวจ ส่วนการศึกษาของเฮ้เบเดอ์เป็นการศึกษากลุ่มผู้เกษียณอายุราชการในต่างประเทศ ซึ่งอาจมีชนบทรูปแบบประเพณีแตกต่างจากคนไทย และเป็นการศึกษาที่ศึกษามาเกือบ 20 ปี (1972) ดังนั้นการเลือกกลุ่มตัวอย่าง การแบ่งกลุ่มตามระดับตำแหน่งหน้าที่ ความแตกต่างในเรื่องชนบทรูปแบบประเพณี หรือระยะเวลาของการศึกษาอาจทำให้ผลของการศึกษามีความแตกต่างกันได้ นอกจากนี้ระดับตำแหน่งของผู้เกษียณอายุราชการที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ ส่วนใหญ่จะมีตำแหน่งอยู่ในระยะ 4-6 ซึ่งเป็นระดับที่อยู่กลาง ๆ ไม่สูงเกินไปจนทำให้รู้สึกว่าเมื่อเกษียณอายุราชการแล้วตนเองอาจหมดอำนาจวาสนา หรือขาดความเคารพยกย่องจากผู้ใต้บังคับบัญชา ประกอบกับจากการสัมภาษณ์พบว่า ส่วนใหญ่ผู้เกษียณอายุราชการยังรู้สึกว่าตนเองได้รับความเคารพยกย่อง ความสนใจจากผู้ร่วมงานเหมือนเดิม ทำให้ผู้เกษียณอายุราชการที่มีตำแหน่งหน้าที่ก่อนเกษียณต่างกัน มีความพึงพอใจในชีวิตไม่แตกต่างกัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

กลุ่มข้าราชการบำนาญเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ต่าง ๆ ที่สิ่งสมमानาน ตลอดจนคุณประโยชน์ในการรับใช้ประเทศชาติมาเป็นระยะเวลานานจึงถือว่าข้าราชการบำนาญเป็นทรัพยากรอันมีค่าของชาติสมควรที่เราทุกคนจะช่วยกันพัฒนาคุณภาพของข้าราชการบำนาญ และจัดสรรสิ่งต่างๆ ที่ดีและเป็นประโยชน์ต่อกลุ่มข้าราชการบำนาญอันจะส่งผลให้ข้าราชการบำนาญใช้ชีวิตในปัจจุบันได้อย่างมีคุณภาพเป็นประโยชน์ต่อตนเอง, ครอบครัว และสังคมตลอดไป จากการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยมีข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะบางประการ คือ

1. ควรเน้นการส่งเสริมครอบครัวของคนไทย โดยการเอาใจใส่ดูแลทั้งทางด้านร่างกาย, จิตใจ และอารมณ์ของข้าราชการบำนาญให้เพิ่มขึ้น เนื่องจากสังคมปัจจุบัน ลักษณะครอบครัวไทยได้เปลี่ยนแปลงเป็นครอบครัวเดี่ยว (Nuclear familt) มากขึ้น เหมือนลักษณะครอบครัวแบบตะวันตก บุตรหลานแยกไปมีครอบครัวใหม่ ไม่ได้อยู่ใกล้ชิดผู้สูงอายุเหมือนสมัยก่อน จากผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวมีอิทธิพลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญมากที่สุด ซึ่งเป็นสิ่งแสดงให้เห็นว่าข้าราชการบำนาญเมื่อพ้นภาระหน้าที่จากการทำงานแล้ว ก็อยากจะอยู่ใกล้ชิดกับบุตรหลาน อยากรับความรัก และการเอาใจใส่จากบุตรหลาน และสมาชิกในครอบครัว ดังนั้น บุตรหลานและสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรที่จะแสดงความรัก ความเอาใจใส่ และแสดงความกตัญญูทดแทนที่ ต่อผู้สูงอายุกลุ่มนี้ ซึ่งจะช่วยให้ข้าราชการบำนาญรู้สึกว่าคุณค่าต่อครอบครัว และสังคม อีกทั้งเป็นการเสริมสร้างความพึงพอใจในชีวิตให้แก่ข้าราชการบำนาญอีกด้วย

2. การรับรู้เกี่ยวกับสุขภาพของตนเอง มีความสำคัญสำหรับข้าราชการบำนาญอย่างมาก ถ้าหากข้าราชการบำนาญมีสุขภาพดี ย่อมส่งผล

ต่อความพึงพอใจในชีวิตในทางบวก ฉะนั้นหน่วยงานหรือสถาบันต่าง ๆ ทั้งของรัฐบาลและเอกชน ควรจัดให้มีกิจกรรมเพื่อส่งเสริมคุณภาพอนามัยของบุคคลในวัยนี้ เช่น กิจกรรมด้านการกีฬา การออกกำลังกาย หรือนันทนาการต่าง ๆ และให้ความรู้ทางด้านโภชนาการ ควรรับประทานอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการเหมาะสมตามวัย เช่น วัยนี้ไม่ควรรับประทานอาหารที่มีไขมันสูง เพื่อป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บต่าง ๆ เช่น ความดันโลหิต โรคหัวใจ เบาหวาน เป็นต้น อันจะส่งผลกระทบต่อตัวเอง ครอบครัว หน้าที่การงาน และสัมพันธภาพกับบุคคลอื่น

3. กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น ทางด้านศาสนาควรส่งเสริมให้กลุ่มข้าราชการบำนาญจัดพิธีทางพุทธศาสนาตามประเพณีชาวพุทธ เช่น จัดให้มีการทอดผ้าป่า ทอดกฐิน ตามกาลเวลา เนื่องจากผู้วิจัยพบว่า ประมวลร้อยละ 61.3 ของข้าราชการบำนาญมีความสนใจไปร่วมทำบุญ และทำกิจกรรมเพื่อการกุศลต่าง ๆ จึงควรเน้นให้มีการส่งเสริมด้านการกุศลในกลุ่มข้าราชการบำนาญให้มากยิ่งขึ้น เพื่อเปิดโอกาสให้กลุ่มข้าราชการบำนาญได้แสดงความสามารถตามสิ่งที่ตนถนัด เป็นการแสดงออกถึงความสามารถ ความสามัคคีในการทำงานเป็นทีม และยังเป็นโอกาสให้ผู้สูงอายุได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นซึ่งกันและกัน ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ข้าราชการบำนาญร้อยละ 53.4 ยังมีความต้องการที่จะพบปะเพื่อนฝูง ทางด้านทัศนศึกษา ควรส่งเสริมให้กลุ่มข้าราชการบำนาญได้มีการจัดทัศนศึกษาศาสนสถานต่างถิ่น เพื่อเปิดโอกาสให้ข้าราชการบำนาญได้เห็นโลกกว้างและได้รับความสนุกสนาน เนื่องจากข้าราชการบำนาญยังต้องการติดต่อกับสังคมภายนอกอยู่ ดังนั้นการจัดให้มีกิจกรรมพิเศษด้านต่าง ๆ จะสามารถช่วยนำความรู้ความสามารถของข้าราชการบำนาญใช้ให้เป็นประโยชน์ และเป็นวิธีหนึ่งที่เป็นหนทางที่จะสร้างความพึงพอใจในชีวิตให้แก่กลุ่มข้าราชการบำนาญอีกด้วย

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

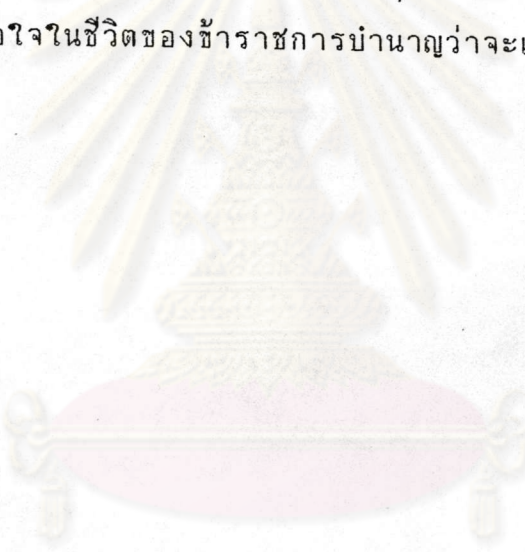
1. เนื่องจากในการศึกษาค้างนี้ ผู้วิจัยได้สุ่มกลุ่มตัวอย่างเฉพาะข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ จึงทำให้ได้กลุ่มตัวอย่างค่อนข้างน้อย และผลจากการศึกษาก็ไม่สามารถนำไปอ้างอิงถึงประชากรกลุ่มอื่นได้ ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไปจึงควรใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างที่จะทำให้ได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่างเพิ่มขึ้น และสามารถเป็นตัวแทนของประชากรได้ อันจะเป็นผลให้สามารถนำผลการวิจัยไปอ้างอิงในขอบเขตที่กว้างขวางยิ่งขึ้น

2. เนื่องจากในการศึกษาค้างนี้ เป็นการศึกษาลักษณะความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ เฉพาะกลุ่มข้าราชการบำนาญสังกัดสำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาในข้าราชการกลุ่มอื่น ๆ บ้าง เช่น ในกลุ่มข้าราชการบำนาญ กระทรวงอื่น ๆ, ในกลุ่มข้าราชการทหาร, ตำรวจ, ผู้ที่ทำงานในหน่วยงานเอกชนหรือรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น เพื่อจะได้นำผลการศึกษามาเปรียบเทียบว่าแต่ละกลุ่มมีความพึงพอใจในชีวิตต่างกันหรือไม่และจะส่งผลต่อการใช้ชีวิตภายหลังเกษียณอายุราชการต่างกันอย่างไร

3. ควรมีการศึกษาตัวแปรอื่นที่อาจมีผลต่อความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญ เช่น ระดับการศึกษา กลุ่มอาชีพ เพศ ลักษณะภูมิหลัง เป็นต้น เพื่อจะได้ทราบปัจจัยที่เกี่ยวข้องและสามารถนำไปเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์ให้เกิดความพึงพอใจในชีวิตสำหรับข้าราชการบำนาญในแต่ละกลุ่มได้อย่างเหมาะสมต่อไป

4. เนื่องจากการศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาแบบสำรวจในช่วงระยะเวลาหนึ่งเท่านั้น (Cross Sectional Survey Research) ทำให้ผลของการวิจัยไม่สามารถอธิบายขั้นตอนของระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญได้อย่างแท้จริง ดังนั้นในการทำวิจัยครั้งต่อไป จึงควรมีการศึกษาแบบระยะยาว (Longitudinal Study) โดยศึกษาติดตามไปข้างหน้าในกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่ระยะก่อนเกษียณอายุราชการจนถึงระยะหลังเกษียณอายุราชการ เพื่อเปรียบเทียบระดับความพึงพอใจในชีวิตของข้าราชการบำนาญว่าจะแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย